ЖАБКА

© Український переклад. А. В. Онишко, 1992.

Ніколи не доводилося мені зустрічати такого любителя жартів, як наш король. Здавалося, що задля них він тільки й живе. Розповісти, до того ж майстерно, дотепну історію було найпевнішим засобом здобути собі королівську милість. Тому, власне, й склалося так, що всі його семеро міністрів були уславленими жартівниками. Вони і подобою своєю скидались на короля — такі ж гладкі, огрядні й дебелі, та ще й до того — неперевершені жартівники. Не беруся судити, чи то люди гладшають від жартів, чи то ожиріння робить людину схильною до них, але з певністю можна сказати, що худий дотепник —гага avis in terris (1).

(1) Рідкісний птах (латин.).

Король не був надто вибагливий щодо солі, або, як він це називав, "духу" самих дотепів. Над усе він цінував широчінь жарту, і заради неї часто ладен був змиритися з його довжиною. Надмірна витонченість втомлювала його. Король віддав би перевагу "Гаргантюа" Рабле перед Вольтеровим "Задігом", а загалом, витівки були йому набагато більше до вподоби, ніж словесна дотепність.

На той час, про який я веду мову, придворні блазні ще не вийшли з моди. На континенті кілька великих можновладців і далі тримали одягнутих у блазенські строї та в ковпаки з дзвіночками "дурнів", від яких вимагалося, щоб вони своєчасно сипали влучними дотепами в нагороду за крихти, що перепадали їм з королівського столу.

Наш король, звичайно, також мав "дурня". І справді, королеві вкрай потрібно було мати щось безглузде, що б урівноважило ваговитий глузд семи мудреців, якими, безперечно, були його міністри, вже й не кажучи про нього самого.

Однак його "дурень", тобто придворний блазень, був не просто дурнем. В королевих очах цінність його потроювалася тією обставиною, що він був ще й карликом, до того ж калікою. На ті часи карлики при дворах були такими ж звичними, як і блазні, і багато монархів просто не уявляли собі, як перебути день (дні при дворах довші, ніж деінде), не маючи напохваті дурня, щоб посміятися з ним, і карлика, щоб посміятися з нього. Проте, як я вже казав, жартуни в дев'яноста дев'яти випадках із ста гладкі, опасисті, незграбні,— і тому наш король вельми тішився, що його Жабка (так звали дурня) — потрійний скарб в одній особі.

Я гадаю, що карлика назвали Жабкою не хрещені батьки,-семеро міністрів одноголосною ухвалою нарекли його так за неспроможність ходити, як інші .люди. Жабка й справді міг пересуватися лише якоюсь конвульсивною ходою — не то вистрибом, не то вихилясом. Рух цей викликав нестримний сміх і, звичайно, втішав короля: незважаючи на випнуте черево і вроджену ґулю на голові ввесь двір уважав його за статурного чоловіка.

Але хоча Жабка через каліцтво ніг пересувався по вулиці або в приміщенні з великими труднощами, неймовірна сила м'язів, якою природа обдарувала його руки, можливо, щоб відшкодувати недолугість нижніх кінцівок, дозволяла йому показувати чудеса дивовижної вправності, коли треба було вилізти на дерево, або піднятись по линві, або просто кудись видряпатися. Під час таких вправ він, звісно, більше нагадував білку або мавпочку, ніж жабку.

Не скажу достеменно, звідки походив Жабка. Либонь то була варварська, страшенно далека від двору нашого короля країна, про яку ніхто ніколи не чував. Жабка і молоденька дівчина, ростом трішечки вища за нього (а втім, прекрасно збудована й чудова танцюристка), були силоміць відірвані від своїх домівок у сусідніх провінціях і переслані в подарунок королю одним із його всепереможних генералів.

Чи слід було дивуватися, що за таких обставин між двома маленькими бранцями виникла взаємна приязнь? Зрозуміло, що

незабаром вони стали друзями до загину. Жабка, хоч і докладав величезних зусиль у штукарстві, прихильності при дворі не завоював, а тому не міг чимось прислужитися Тріпетті. Але вона, завдяки своїй люб'язності та бездоганній красі (хоч і карлиця) здобула одностайну прихильність і ласку всього двору, так що мала великий вплив і не проминала нагоди скористатись ним у зручний для цього момент на користь Жабки.

З нагоди події великої державної ваги (я вже забув, якої саме) королеві заманулося влаштувати бал-маскарад,— а коли маскарад або щось подібне траплялося при нашому дворі, то, ясна річ, тут уже без талантів Тріпетти і Жабки не можна було обійтися. Жабка був такий вигадливий на всілякі видовиська, створення масок і добір маскарадних костюмів, що без його допомоги, здавалося, ніщо не вигорить.

Настав вечір, призначений для fete (1). Під наглядом Тріпетти був опоряджений пишний зал, де не шкодували нічого, що мало б надати блиску балу-маскарадові. Увесь двір кидало в дрож від нетерпіння. Щодо вибору костюмів і героїв, то кожному, як і слід було сподіватися, надали цілковиту свободу. Багато придворних ще за тиждень, а то й за місяць наперед вирішили, в яких ролях вони виступатимуть, і, зрештою, крім короля і його семи міністрів, ніхто вже не вагався, на кого йому перебратись. Чому саме вони зволікали, я не можу сказати,— мабуть, задля ще однієї витівки. Напевно, їм було важко щось придумати з огляду на свою огрядність! Хай там як, але час минав, і, вдаючись до останнього засобу, вони послали по Жабку і Тріпетту.

(1) Свята (фр.).

З'явившись на поклик, маленькі друзі застали короля за келихом вина в компанії семи членів державної ради і помітили, що в монарха дуже поганий настрій. Король знав, що Жабка не любить вина, бо воно доводило бідного каліку майже до нестями, а нестяма, звісно, не дасть душі спокою. Але король кохався у своїх витівках і тому тішився, примушуючи Жабку випити, щоб той, як він це казав, звеселився.

— Ходи-но сюди, Жабко,— сказав він, коли блазень із своєю подругою зайшли до зали.— Ковтни-но з цього келиха за здоров'я своїх відсутніх друзів (тут Жабка зітхнув), а потім потіш нас своєю винахідливістю! Нам потрібні герої,— герої, чоловіче! — щось новеньке, незвичне! Набридло нам завжди одне й те саме. Ну, пий! Вино просвітлить твій розум.

Жабка, як завжди, у відповідь на королеву вимогу, попробував відбутися жартом, але не варто було йому марнувати зусиль. Так сталося, що був якраз день народження нещасного карлика, і повеління пити за здоров'я відсутніх друзів навернуло йому на очі сльози. Кілька великих гірких краплин скотилося в келих, який він покірно взяв з рук свого тирана.

— Га-га-га! — реготав той, коли карлик через силу допивав келих.— Бачите, що може зробити чарка доброго вина! Ого, вже й очиці твої засвітилися!

Бідолашний! Його великі очі швидше метали іскри, а не світилися, бо вино діяло на його збудливий мозок не менш легко, ніж швидко. Тремтячою рукою він поставив келих на стіл і обвів присутніх напівбожевільним поглядом. Очевидно, всіх дуже розважало, що королівська витівка мала успіх.

— А тепер до роботи,— сказав надто Вже огрядний перший міністр.

— Так! — підхопив король,— давай-но, Жабко, допоможи нам! Давай ролі, мій любий,— нам ще й досі бракує героїв! Усім нам! Га-га-га!

Це вже сприймалося як дотеп, і його регіт хором підхопили всі семеро міністрів. Засміявся й Жабка, але тихо й ніби несамохіть.

— Давай, давай! — нетерпляче квапив король,— чи тобі в голову ніщо не приходить?

— Я намагаюся вигадати щось небуденне,— відповів карлик мов не своїм голосом, бо вино зовсім замакітрило йому голову.

— Намагається! — люто гаркнув тиран.— Що ти хочеш цим сказати? Ага! Здогадуюся. Ти не в гуморі, ти ще хочеш вина! На, пий! — І він знову налив келих по вінця й простягнув його каліці, який лише отупіло дивився на нього, насилу переводячи дух.

— Пий, кажу тобі! — репетував нелюд.— Або ж клянусь усім лихим!..

Карлик вагався... Король почервонів від люті. Придворні підхихикували. Тріпетта, бліда як смерть, підступила до королевого крісла, впавши навколішки, почала благати пощади для свого друга.

Тиран деякий час дивився на неї, вочевидь уражений її зухвалістю. Він немов сторопів і не міг знайти слів, щоб якнайпереконливішим чином виявити своє обурення. Нарешті, не промовивши ні звуку, він з силою відштовхнув Тріпетту від себе і вихлюпнув повний по вінця келих просто їй в обличчя.

Бідна дівчина заледве підвелася і, не сміючи навіть зітхнути, повернулася на своє місце в кінці столу.

З півхвилини тривала така мертва тиша, що було б чути, як падає листочок або пір'їна. Тишу цю обірвав неголосний, але пронизливий скрегіт, який, здавалося, пролунав з усіх кутків водночас.

— Ти-ти-ти навіщо так? — запитав король, розлючено повернувшись до карлика.

Той, уже трохи оговтавшись від вина, пильно, хоча й сумирно подивився тиранові просто у вічі і вигукнув:

— Я? Хіба я можу таке зробити?

— Звук, здається, долітав іззовні,— зауважив хтось із придворних.— Гадаю, це папуга в клітці біля вікна треться дзьобом об пруття.

— Ай справді,— відповів монарх так, ніби той здогад заспокоїв його.— Але я міг би присягнути честю лицаря, що то скрипів зубами оцей волоцюга.

Тут карлик розсміявся (король був надто завзятим дотепником, щоб не дати людині посміятись) і виставив напоказ свої великі, міцні й дуже потворні зуби. Ба більше, він виявив бажання випити стільки вина, скільки йому можуть піднести. Тоді монарх утихомирився, а Жабка, вицідивши ще один келих без надто помітних лихих наслідків, одразу жваво почав ділитися своїми маскарадними планами.

— Не можу пояснити, як мені спало на думку,— зауважив він так спокійно, ніби ніколи в житті не куштував вина,— але одразу ж після того, коли ваша величність ударили дівчисько і хлюпнули їй в обличчя вином,— одразу ж після того, як ваша величність зволили це вчинити, і поки папуга так дивно скрипів дзьобом за вікном, я пригадав чудову розвагу — жарт ще з моєї батьківщини: у нас на маскарадах ми часто ним потішаємось, але тут він буде новиною. Лише, на жаль, потрібна компанія у вісім чоловік, отже...

— Так ось ми,— вигукнув король, радіючи з того, як миттю він зауважив такий збіг,— якраз вісім. Я і мої семеро міністрів. Викладай! Що ж то за розвага?

— У нас називалася вона,— відповів каліка,— "вісім скутих орангутангів". Якщо зробити все до ладу, то це справді чудова розвага.

— Ось ми й зробимо,— зауважив король, набундючившись і примруживши повіки.

— Привабливість цієї гри,— вів далі Жабка,— в тому, який переполох вона викликає серед жінок.

— Прекрасно! — хором проревіли монарх і його міністри.

— Я повбираю вас орангутангами,— вів далі карлик,— тут уже покладіться на мене. Схожість буде такою разючою, що всі маски вважатимуть вас за справжніх звірів, і, зрозуміло, переляк буде не меншим, ніж подив.

— Ох! Це буде славно! — вигукнув король.— Жабко! Я з тебе зроблю людину.

— Ланцюги потрібні для того, щоб посилити розгардіяш іще й брязкотом. Гадатимуть, ніби ви en masse (1) дременули від своїх сторожів. Ваша величність не може собі уявити, яке враження справить на маскараді вісімка скутих орангутангів, яких майже всі запрошені вважатимуть за справжніх, коли вони з диким лементом увірвуться в натовп вишукано й пишно вбраних кавалерів і дам. Контраст буде незрівнянний.

(1) Граєю (фр.).

— Отож так і зробимо! — сказал король, і раду поспішно завершили (було вже поночі), щоб здійснити задум Жабки.

Спосіб, яким він перебирав товариство на орангутангів, був досить простий, але цілком придатний для його наміру. За тих часів, про які йдеться у моїй розповіді, орангутанги дуже рідко з'являлися в будь-якій частині цивілізованого світу, а оскільки костюми, вигадані карликом, робили перерядженних цілком схожими на звірів і більш ніж огидними, то відповідність натурі, таким чином, вважалася забезпеченою.

Король і його міністри спочатку одягнули сорочки і панталони, які щільно прилягали до тіла. Потім їх обмастили дьогтем. Тут хтось із учасників запропонував пташине пір'я, але карлик одразу ж відхилив таку пропозицію і швидко переконав усю вісімку, що волосся такого звіра, як орангутанг, набагато доцільніше імітувати лляним клоччям. Отже, грубий шар клоччя наліпили на дьоготь. Потім роздобули довгий ланцюг. Спочатку ним оперезали короля і зав'язали ланцюг на вузол, потім — одного з міністрів і також зробили вузол, а далі таким же чином — решту. Коли з цим упоралися, учасники витівки утворили коло, ставши якомога далі один від одного, а щоб усе виглядало переконливіше, Жабка пропустив кінці ланцюга навхрест через середину кола, як це роблять у наші дні ловці шимпанзе та інших великих мавп на Борнео.

Маскарад мав відбутися у величезній круглій дуже високій залі, куди сонячне проміння потрапляло через єдине вікно посеред стелі. А вечорами (залою користувались тільки ввечері) її, головним чином, освітлювала велика люстра на ланцюгу, що звисав з середини вікна. Люстру опускали або підіймали, як звичайно, за допомогою противаги, прив'язаної до другого кінця ланцюга, виведеного назовні через купол і далі по зовнішній стіні, щоб не псувати вигляду приміщення.

Оздобленням зали мала опікуватись Тріпетта, яка однак у деяких дрібницях, здається, керувалася розважливішою думкою свого приятеля-карлика. Саме він запропонував на цей вечір прибрати люстру геть. Краплі воску з неї — а уникнути їх за такої теплої погоди було майже неможливо — завдали б значної шкоди пишним строям гостей, які в переповненій залі не могли всі триматися далі від середини, тобто не стояти під люстрою. По всіх закутках зали закріпили додаткові канделябри, а в праві руки п'яти чи шести десятків каріатид, що підпирали стіни, вклали смолоскипи, від яких розтікалися приємні пахощі.

На пропозицію Жабки вісімка орангутангів перед тим як з'явитися на люди, терпеливо чекала до півночі, поки в залу не зберуться всі запрошені на маскарад. І не встигло ще відлунати бамкання дзиґарів, як

орангутанги увірвалися в залу, точніше, вкотилися клубком, адже ланцюги заважали, й майже всі перечіплялися і падали.

Переляк і збентеження гостей були такі неймовірні, що королеве серце сповнилося захватом. Як і сподівалися, чимало гостей вважали, що страхітливі на вигляд створіння — справжні звірі, нехай навіть і не достеменні орангутанги. Багато жінок від страху знепритомніли, і якби король передбачливо не заборонив мати при собі в залі зброю, то він і його міністри могли б розплатитися за свою витівку кров'ю. А так — усі метнулися до дверей, але король наперед звелів позамикати їх одразу ж після того, як він увійде, а ключі віддати карликові, що сам і підказав таке зробити.

Коли переполох став найдужчим, і кожен думав тільки про свою власну безпеку (хоча більшою була небезпека, що тебе задушить нажахане юрмище), можна було помітити, що ланцюг, на якому висіла люстра і який тепер підняли догори, поволі опускався донизу, аж поки кінець з гаком не зупинився за три фути над підлогою.

Незабаром король і семеро його друзяк, погасавши по залі в усіх напрямках, врешті опинилися в її центрі і, звісно, просто під ланцюгом. Поки вони так стояли, карлик, який нечутно ходив за ними по п'ятах і підбивав їх на ще більший гармидер, підхопив їхній ланцюг на перехресті двох кінців, що перетинали коло під прямим кутом. Із швидкістю, яка дорівнювала швидкості думки, він зачепив ланцюг за гак, на якому завжди висіла люстра. Якась невидима сила вмить підтягнула ланцюг від люстри якраз на таку висоту, щоб ніхто не міг дотягнутися до гака, і, як неминучий наслідок, орангутанги попритягалися докупи, впритул обличчям до обличчя.

Тим часом, коли гості трохи отямилися від переляку і зміркували, що увесь переполох — старанно задумана витівка, вони голосно розреготалися над скрутним становищем, у яке потрапили мавпи.

— А дайте-но їх мені — крикнув тут Жабка, перекриваючи шум різким і пронизливим голосом.— Залиште їх мені! Здається, я їх знаю! Дайте лишень мені гаразд до них придивитися, і я вам одразу скажу, хто це такі!

По головах натовпу він спромігся дістатись до стіни, вихопив смолоскип у однієї з каріатид, тим самим робом повернувся на середину зали, з мавп'ячою спритністю вистрибнув на голову королеві, а звідти видряпався на кілька футів вгору по ланцюгу, опустив смолоскип донизу, розглядаючи орангутангів, і все не вгавав:

— Зараз я дізнаюся, що вони за одні!

І поки всі присутні (і мавпи теж) корчилися від сміху, блазень раптом пронизливо свиснув, ланцюг різко рвонувся догори футів на тридцять, тягнучи за собою ошелешених орангутангів, що безпорадно борсались між підлогою і вікном у стелі. Жабка, вчепившись за ланцюг, під час підйому залишався на тій самій віддалі від восьми перебраних гладунів і далі, ніби нічого не сталося, тикав у них смолоскипом, немов намагався роздивитися їх.

Присутні при цьому остовпіли настільки, що на якусь хвилину запала мертва тиша. Обірвав її той самий неголосний, пронизливий скрегіт, який привернув увагу короля і його наближених ще тоді, коли король хлюпнув Тріпетті в обличчя вином. Але тепер не могло бути жодного сумніву, звідки походить звук. Його створювали великі, мов ікла, зуби карлика, який з піною на вустах скрипів і скреготів ними, вп'явшись несамовитим поглядом у неприродно задерті обличчя короля і його семи супутників.

— Ага! — вимовив нарешті розлючений блазень.— Ага! Тепер я починаю тямити, що це за люди!

Тут, прикидаючись, ніби він пильніше хоче придивитися до короля, карлик ближче підніс смолоскип до клоччя, що обліплювало короля, і

воно вмить спалахнуло яскравим полум'ям. Менш ніж за півхвилини всі вісім орангутангів уже палали під зойки охопленого жахом натовпу, який дивився на них знизу, безсилий хоч чимось допомогти.

Ще через хвилю язики полум'я, набираючи шалу, змусили блазня видряпатися ще вище по ланцюгу, і натовп, стежачи за його рухами, на коротку мить запав у мовчанку. Карлик скористався цією нагодою і заговорив знову.

— Ось тепер я виразно бачу,— сказав він,— що за люди ці перебрані. Це всемогутній король і семеро його довірених радників. Той самий король, якому не забракло сумління ударити беззахисну дівчину, і сім тих самих його радників, які підохочували його до такої наруги. А щодо мене, то я лише Жабка, блазень — і це мій останній жарт.

Завдяки високій займистості клоччя й дьогтю, на який воно було наліплено, помста завершилась чи не раніше, як карлик устиг договорити. Вісім трупів висіли на ланцюгах смердючою, обвугленою, огидною і розпливчатою масою. Каліка кинув у них смолоскипом, неквапно додряпався до стелі і зник у вікні.

Гадають, що Тріпетта, чатуючи на даху, була спільницею свого друга в його вогненній помсті і що вони разом подалися до себе на батьківщину, бо ніхто їх більше не бачив.